

Catalans a Cuba

La relíquia d'un passat

La presència catalana a Cuba es manté d'una manera molt precària en forma de record i nostàlgia per un temps que se n'ha anat definitivament.

Al número 68 del carrer del Consulado, entre Genios y Refugios, en plena Havana Vieja, el barri més degradat i marginal de l'Havana, es troba la seu de la que, encara avui, és considerada la societat peninsular més antiga fundada a Llatinoamèrica, *La Societat de Beneficència dels Naturals de Catalunya*.

Al bell mig del carrer, brut i ple de vailets cridaners —en la seva majoria de raça negra, fills dels que han emigrat a l'Havana des de les províncies orientals en les darreres dècades— i desaparebut per al viantant distret, hi ha un rètol empolinat que ens indica que s'hi troba la "sociedad de los catalanes". Fundada el 1840 per un grup de comerciants catalans adinerats de l'Havana amb finalitats benèfiques, ha estat l'única entitat catalana que ha resistit el pas del temps i avui és el símbol més eloqüent, tot i el regust de naftalina, de 150 anys d'història d'aquells catalans que van anar a fer les Amèriques, a cercar un bocí de fortuna en El Dorado americà. Tant és així que podem considerar Cuba un dels llocs del món on més projecció i descendència catalana hi ha hagut en la nostra història contemporània.

La societat es crea en un dels moments de més importància i pes econòmic de la colònia catalana en la societat cubana. Importància que es perllongarà quasi fins a finals de segle. Ja que en començar el segle, tot i augmentar en termes absoluts els contingents d'immigrats, el seu pes qualitatiu en la vida

política, social i econòmica de la illa, s'anirà reduint progressivament. Tot i així, les entitats catalanes mantindran una forta vitalitat i activisme pràcticament fins a mitjans d'aquest segle, en què entren en franca decadència. Entitats com el *Centre Català* de l'Havana o el *Catalunya*.

Grup Nacionalista Radical de Santiago de Cuba, tots dos de caràcter marcadament independentista, no sols van tenir una forta implantació i importància a Cuba, sinó que també s'han convertit en peces de primer ordre a l'hora d'estudiar el nacionalisme a Catalunya, en les primeres

Ermita de Montserrat als afores de L'Havana.

Emblema situat al púlpit J FEXAS regalat pel Centre Català.

dècades d'aquest segle, ja que estan especialment imbricats en tota la trama del nacionalisme liderat per Francesc Macià. Només dir que en el portaveu del Grup de Santiago de Cuba trobem el que és, potser, el primer antecedent de la utilització de la bandera estelada o de l'estel solitari, símbol de combat del nacionalisme dels anys vint i trenta.

Però tot això, ja són coses del passat, d'una colònia que va viure moments d'orgull i de glòria. Avui ja no queden traficants d'esclaus, grans comerciants o botiguers sitgetans, ni tampoc queden diners per finançar un nou Prats de Molló. Sense necessitat de caure en l'exageració i el patetisme, es pot dir que la colònia catalana, com a tal, a Cuba està fent les darreres bategades. L'opulència i dinamis-

me del passat han quedat reduïdes a un local d'una sola planta —abans de la Revolució n'hi hauria tres— on el primer dissabte de cada mes es reuneix una junta directiva formada per prop d'una quinzena de persones que decideixen la programació de les activitats i la gestió del centre. Activitats que inclouen des de les raquíques romeries a l'ermita de Monserrat fins a les classes de "danza espanola", sevillanes incloses. Bona voluntat s'hi respira, però segurament un marc tan decadent —on el temps sembla que s'hagi aturat— i la condició geriàtrica de la majoria del contingent humà disponible, donen més per ambientar una pel·lícula de Visconti que per dinamitzar un centre cultural-recreatiu. Tret d'alguna esperançadora excepció, és prou apreciable que el nexa i el vincle que manté aquesta colònia —i la gent que hi gira a l'entorn— amb Catalunya, és molt feble i diluït. Un bon exemple d'això n'és el testimoni de Francesc Prat i Puig, un dels personatges més fascinants d'aquests catalans anònims i dispersos que resten a l'illa. Exiliat de la guerra del 36, va marxar a Cuba el 1940 des dels camps de concentració francesos per a refugiats su-

plantant la personalitat d'un parent cubà que havia mort a Catalunya. Els seus importants coneixements en història de l'art li permeten molt aviat convertir-se en un dels experts més prestigiosos pel que fa al patrimoni artístic de Cuba. Quan el vaig interrogar sobre el seu desig de retorn a la Calella natal, tot arrufant el nas em digué: "¿Perquè? Allò ha canviat molt, fa quinze anys hi vaig estar i em va decebre molt, el turisme ho ha pervertit tot, droga, sexe. Aquell poblet de Calella que vaig deixar fa cinquanta anys, ja no existeix, ara és un monstre, no tinc cap interès per tornar a Catalunya, a més, ja soc molt vell". Tot i que uns moments després al quedar-nos sols per poder parlar català, em preguntà visiblement emocionat i en un català deliciós: "¿I ara què? ¿Ho aconseguirem?", una Catalunya independent i d'esquerra, volia dir. Hagués estat cruel dir la veritat i no parlar-li de la imminència d'una Catalunya independent i republicana. Als seus vuitanta-cinc anys i després d'haver estat un dels historiadors més reconeguts a Cuba, fundador de la Universitat de Oriente de Santiago de Cuba, F. Prat i Puig continua sent un català il·lustre que viu en la

més absoluta pobresa i anonimata, i que molt probablement esgoti els seus dies sense haver tingut cap reconeixement de la seva pàtria.

La Margarida, també exiliada als disset anys amb els seus pares, és del mateix parer: "Aquí sóc molt pobra, però ¿tornar a Vilafranca? no, aquí tinc els meus fills, i encara que em van tractar molt bé quan hi vaig anar ara fa uns anys, de visita, jo ja sóc més d'ací que d'allà".

Els que no van emigrar l'any 59 amb la Revolució per tornar a Catalunya o establir-se a Miami majoritàriament eren aquella part de la comunitat catalana, amb un estatus socio-econòmic més baix, que tenia menys a perdre i aquells que potser ja eren massa grans per fer les maletes i començar una nova vida. Així doncs, aquella colònia que els anys cinquanta, encara que petita, era rica i prestigiosa —l'any 59, el mateix Batista i tota la *jet-set* havien assistit a un casament a l'ermita de Montserrat— s'ha empobrit fins al punt que en aquest moment la societat que agrupa els catalans a Miami és molt més nombrosa i important. Les paraules de Josep Anglesola, ampurdanès emigrat a Cu-

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

1er. cognom _____ 2on. _____ Nom _____ Tel. part. _____
 Domicili _____ Població _____
 Any de naixement _____ Professió _____ Tel. Treball _____ DNI _____

Se subscriu al setmanari EL TEMPS per un període d'UN ANY, prorrogable si no hi ha ordre en contra, i un import de 14.946 pessetes.

(Firma)

Amb pagament:

- Anual (1 rebut per la quantitat abans citada)
 Semestral (2 rebuts de 7.473 pessetes. Sols en el cas de pagament per banc).
 28.600 (Europa) 35.100 (Amèrica)

Forma de pagament:

•La subscripció representa un descompte de més de l'11% sobre el preu de venda als quioscos.

- Dom. bancaria. Xec bancari adjunt
 Gir postal núm. _____

DOMICILIACIÓ BANCÀRIA

Distingits senyors: Caixa/Banc _____ Agència _____
 Adreça _____ Població _____
 Nom i adreça del titular del compte _____

Els pregue que fins a nova ordre els rebuts que presentarà Edicions del País Valencià, S.A. per l'import de la SUBSCRIPCIÓ ANUAL a pagar en:

- 1 rebut anual 2 rebuts semestral

siguen pagats amb càrrec:

- C/c Llibreta Núm. _____

_____ de _____ 199 _____

(Firma)

EL TEMPS

Avinguda del Baró de Càrcer, 40, 13a.
 Tel. (96) 352 48 69 • C.I.F. A-46186821
 46001 VALÈNCIA

ba als set anys, són força il·lustratives en aquest sentit: "Estem molt malament, ja no ens queda res, només el local i l'ermita i quan hi ha una festa, cadascú s'ha de portar el seu *cartucho* (la carmanyola), perquè és impossible aconseguir menjar".

Aquest catalans emigrats a Cuba, que encara avui viuen a l'illa —com ja hem dit a Miami n'hi ha força més— i que van emigrar en la primera meitat del segle, són una comunitat en perill d'extinció, condemnada a desaparèixer en un futur molt immediat. De ben segur que en aquests moments no superen els 500 individus i la seva mitjana d'edat deu estar per sobre dels setanta anys. A més bona part d'ells es troben dispersos, si exceptuem la trentena que està agrupada a l'entorn de la *Societat de Beneficència dels Naturals de Catalunya*. La pols i l'oblit van enterant la darrera pàgina de la història viva dels catalans a Cuba. En el millor dels casos, hi ha nostàlgia, perquè els catalans o els descendents que encara avui en resten, ja no són aquells "catalans de dues pàtries" del segle XIX o principis del XX, que viuen per Catalunya i pensant en ella i que quan retornaven, els envaïa la *mo-*

rrinha caribenya a ritme d'havaneres.

Si abans els sitgetans o vilanovins esperaven amb candeletes l'arribada d'algun indiano de Cuba que descarregués duros i invertís al poble, ara són aquests pobres compatriotes i els seus descendents, de la Societat de Beneficència —i no tots, perquè n'hi ha d'ascendència asturiana i canària— que es deixen per l'arribada d'algunes divises de Catalunya per poder anar trampejant. Mentrestant s'han de conformar a veure per la televisió la fastuosa mariscada del renovat Manuel Fraga, al Centro Gallego de l'Havana. I es que tant ells com nosaltres sabem, que, si alguna ajuda pot arribar, vindrà via Plaça Sant Jaume. Però, és clar, un grupet de vellets que festegen la Moreneta una vegada a l'any a la seva ermita amb rosetes i cervesa —això quan hi ha sort—, com es lògic i comprensible no es una inversió gaire atractiva per a les nostres institucions. S'ha de dir, però, que alguns diners sí que s'han fet arribar, tot i que ha estat gràcies a l'interès d'algun historiador amb bona voluntat, com Josep Maria Solé Sabaté. Potser és un primer pas, però no és suficient. A Cuba ens juguem una part prou impor-

tant del nostre patrimoni històrico-cultural, que en aquests moments corre el perill de submergir-se definitivament en l'anonimat i la degradació més absoluta.

Cal, doncs, un xic de voluntat per part de les nostres institucions per tal de recuperar tot aquest llegat històric en perill i endegar una mínima tasca de difusió d'aquesta pàgina tant important de la nostra història contemporània.

La foto d'un president Pujol amb cara alegre situada al davant de les tres banderes (l'espanyola al mig de tot) presideix el rebedor de la Societat. La seva jovial expressió no s'ajusta gaire amb els difícils moments que passa l'illa, i on ni tan sols els catalans es lliuren de les precarietats que imposa el "período especial" —denominació oficial de la situació i les noves mesures econòmiques de restricció—. Però mai no se sap, el món fa moltes voltes, i ja no seria estrany que en un futur no gaire llunyà, poguéssim veure el president Pujol fent una botifarrada amb el "barbes" a l'ermita de Montserrat, sota la mirada nostàlgica i llagrimosa dels nostres darrers catalans a Cuba.

Jordi Fexas

eE

Editorial Empúries

El llibre més important que s'ha publicat sobre cuina catalana

Josep Lladonosa i Giró
EL GRAN LLIBRE DE LA CUINA CATALANA
Una mostra gairebé exhaustiva (quasi mil receptes) de la
cuina tradicional catalana (720 pàgs.)

Col·lecció Tros de paper

Julià Guillamon Oleguer Sarsanedas
LA FÀBRICA DE FRED LA SÍNDROME DE PEARSON

Biblioteca Universal Empúries

Antoni Batista i J. Playà Maset

LA GRAN CONSPIRACIÓ
CRÒNICA DE L'ASSEMBLEA DE CATALUNYA

Joan Solà Joan Veny
EPISODIS D'HISTÒRIA MOTS D'AHIR
DE LA LLENGUA CATALANA I MOTS D'AVUI

Col·lecció Biografies

Mila Segarra Gabriel Jackson
POMPEU FABRA MOZART

Un receptari de bellesa natural per tenir cura de la cara, el cabell i les mans

Montse Ginesta
HERBES I FRUITS PER SEDUIR
Il·lustracions de l'autora

Cremes per netejar la cara. Tònics refrescants. Cremes nutritives. Loció per a les mans. Tònics per als cabells.
I alguns consells infal·libles per seduir.

Distribució: Paidós, Marià Cubí, 92, 08021 Barcelona

SKI
SUPER ESPOT

¡Estació amb garantia de neu!

ESPECIAL SKI COL-LEGIS

SETMANA BLANCA des de
(Diumenge-divendres)

20.000 Pts.

Pensió—Forfait—Classes—Material

Informació y reserva:

SUPER ESPOT - Tel. 93-237 73 06 - 237 72 03